

УДК 165: 130.2 (Ортега-і-Гассет)

Ярослав Білик

КАТЕГОРІЯ “ГРА” У ФІЛОСОФІЇ Х. ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

На думку Хосе Ортеги-і-Гассета, історія завжди є тільки у формі нарративу для “нарративного” розуму людини. Таким чином, пояснена історія також є необхідним підґрунтям для розуміння людської сутності. Адже саме тим, чим природа є для речей, історія є для людини. На думку Хосе Ортеги-і-Гассета, краще зазначати, що людина володіє не природою, а своєю історією. Суб’єкт мусить постійно “перегравати” все те, що було і що могло з ним бути. Людина, на думку іспанського філософа, постійно змушена “мандрувати” від ситуації до ситуації – вічна гра “вічного емігранта” буття.

Ключові поняття: нарратив, гра, суб’єкт, філософія.

Bilyk Y. Category of Play in Philosophy of Jose Ortega y Gasset's

In Jose Ortega y Gasset's opinion, history is always only in a form of narrative for a human “narrative” reason. History, explained in such way, also is the necessary groundwork to understand the human essence. As for a man history is that which nature is for things. In Jose Ortega y Gasset's opinion, it would be better to say that a man possesses not nature but possesses his history. A subject should constantly “re-play” everything that happened and could happen to him. A man, in Spanish philosopher's opinion, constantly must “wander” from a situation to a situation – an eternal game of an “eternal emigrant of the being”. In Jose Ortega y Gasset's opinion, philosophy, poetry, myth and religion are the result of the process when a man realizes his essence in a free way that can happen through the game. The notion of existence doesn't coincide in Spanish philosopher's works with the notion of a human being because, in his opinion, the notion “existence” provides the necessity for every individual to create his life. In his philosophical conception a life, according to its essence, is a permanent problematic task which should be solved by a man again and again. A man isn't a thing but a drama which is a human life. Human history should be considered as a history of humanity and also as a scheme of its unfolding. As a man, in contradistinction to a tiger, has never been equal to himself, he is always an “other man”. The main philosophical category of philosophy of Jose Ortega y Gasset's – “life” – provides the necessary “immersion” of personal “I” of an individual into that which isn't this “I” principally, that is into “his own circumstances” which are the only more or less real life world of a human being.

Key words: narrative, play, subject, philosophy, human history, existence.

Бильк Я. Категория “игра” в философии Х. Ортеги-и-Гассета

Согласно Х. Ортеги-и-Гассета, история всегда существует в виде нарратива для “нарративного” ума человека. Таким образом объясняемая история является необходимым основанием для понимания человеческой сущности. Тем, чем природа является для вещей, история является для человека. Х. Ортега-и-Гассет считал, что человек владеет не природой, а историей. Субъект должен постоянно “переигрывать” все то, что было и могло с ним быть. Человек постоянно вынужден скитаться от ситуации к ситуации – вечная игра “вечного эмигранта” бытия.

Ключевые слова: нарратив, игра, субъект, философия.

Предметом дослідження в цій науковій статті є місце і роль ігрової (лудологічної) проблематики у філософії відомого іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гассета.

Метою цього дослідження постає спроба осмислення особливостей використання лудологічного інструментарію у філософських розбудовах іспанського філософа в аналізі сутності людини, її життєвого світу, а також історичного процесу і власне самого процесу філософування.

Процес філософування як гра, деякі важливі особливості буття людини, які постійно від неї вимагають ігрових дій, специфічне сприйняття історії ³/₄ такими постають основні частини лудологічних уявлень Х. Ортеги-і-Гассета.

Детальна увага до проблем життя людини, трагічні роздуми щодо його сутності (“справжність” і “несправжність” життя людини), а звідси і відповідний ракурс інтерпретації філософії в цілому – вся подібна проблематика у Хосе Ортеги-і-Гассета походить з лудології Іммануїла Канта і Фрідріха.

Для Хосе Ортеги-і-Гассета навіть весь хід процесів філософування уявляється невід’ємним від лудологічних характеристик, вся розбудова системи філософських знань виявляється повністю залежною від механізмів гри: “Отже, на мій погляд, філософуванню найбільше відповідає не серйозність ..., а алкїонічна життєрадісність спорту, гри” [2, § 32]. Далі він конкретизує цю свою тезу у наступних роздумах: “Граючи в розгадування загадок, філософ створює образ світу – подібно до поета, художника або мага” [2, § 32].

Філософія, на його думку, власне, стоїть на чолі всієї цієї світоглядної ієрархії (поезія, міф, релігія). Всі ці форми (насамперед філософія), на переконання Хосе Ортеги-і-Гассета, є результатом вільної реалізації людиною своєї сутності, яка має можливість відбуватись саме через гру.

Підґрунтям для власних філософських розбудов іспанського філософа була ідея, успадкована ним від величного спадку класичної німецької філософії, – сформульована ще Іммануїлом Кантом ідея про тотожність світів реальності та мислення, які розглядалися ним як самодостатні та взаємозалежні. Саме ці категорії стали визначальними для подальших розбудов філософської системи Хосе Ортеги-і-Гассета.

Визнання вищеназваної ідеї стало підґрунтям для ортегівського розуміння сутності людини. “Людина – це її переконання. Саме вони конституують людину” [3, с. 79] – стверджував Хосе Ортега-і-Гассет. Людина, на його думку, постійно сама себе створює, адже вона не є чимось статичним, подібним до матеріальних речей, що її оточують.

Тому поняття існування не збігається в іспанського філософа з поняттям буття людини, оскільки поняття “існування”, на його думку, передбачає необхідність для кожного індивіда створювати своє життя. Однак тільки буття матеріальних (тобто природних) речей є самодостатнім, але буття у людини, яка, на його переконання, не може розглядатись як продукт природи, – завжди є “потребуючим буттям”. І тому життя людини, за висновком Хосе Ортеги-і-Гассета, – “це швидше *faciendum*, а не *factum*”; життя, за своєю сутністю, постає в його філософській концепції постійною проблемною задачею, яку знову і знову людині потрібно вирішувати [3, с. 91].

Суб’єкт, на переконання іспанського філософа, визначається (а також обмежується) насамперед його життєвими обставинами (адже “я” – це є моє “Я” і мої обставини) – ця частина філософських роздумів висловлена та обґрунтована іспанським філософом у його відомій роботі “Роздуми про “Дон Кіхота” [4].

Таким чином, проінтерпретоване Хосе Ортегою-і-Гассетом “потребуюче буття” людини постійно вимагає постійного створення життєвих проєктів (тобто постійного “перегривання” можливої ситуації), що зумовлені такими обставинами. Однак все це означає реалізацію можливості вибору індивіда, можливість свободи (тобто “конституїтивної нестабільності” – за оригінальним поняттям Хосе Ортеги-і-Гассета), постійну можливість бути іншим.

Подібні роздуми приводять іспанського філософа до одного з найважливіших висновків його філософії: “Людина – це не є річ, а драма, якою постає людське життя; універсальна подія, що трапляється з кожною людиною, і в якій кожна людина, своєю чергою, є всього лише подією” [3, с. 91]. Але застосування поняття драми заперечує будь-яку статичність; життя людей постає драмою, яка постійно відбувається, в той час як людина – невід’ємний і обов’язковий персонаж цієї драми, персонаж, який принципово не може існувати поза її межами.

Отже, життя людини, на переконання Хосе Ортеги-і-Гассета, може мислитись лише у формі процесів постійного та безперервного становлення людини: “Людина не перебуває, а живе” [3, с. 96], в протилежність до речового світу та природи, буття якого передбачає статичність. Але єдиною істинною реальністю, на його думку, є життя, яке постає єдністю суб’єкта і об’єкта, – “людини та її обставин” – за висловом іспанського філософа. Це постійне і безперервне становлення людини на рівні суб’єктивності збігається з її історією – адже справжньої історії немає у будь-кого серед світу природи, вона є лише у людей.

Історія також не може бути поясненою через сукупність будь-яких фактів. На переконання іспанського філософа, історія завжди постає тільки у формі наративу для “наративного” розуму людини. Таким чином пояснена історія також показана необхідним підґрунтям для розуміння людської сутності: “Щоб зрозуміти все те, що стосується людини ..., необхідно розповісти історію” [3, с. 96]. Адже саме тим, чим природа є для речей, історія постає для людини. До речі, на думку Хосе Ортеги-і-Гассета, правильніше було б говорити, що людина володіє не природою, а володіє своєю історією.

У своїх філософських творах Хосе Ортега-і-Гассет постійно намагається показати, що буттям для людини може вважатись тільки те, що відбувається з нею; тобто ті події, що людина переживає в собі самій, у світі своєї суб’єктивності. Адже людина в процесі свого постійного становлення мусить перебирати можливі життєві проєкти; укладаючи свою “життєву програму”, суб’єкт мусить постійно “перегривати” все те, що було і що могло з ним бути. Таким чином, людина, на думку іспанського філософа, постійно змушена “мандрувати” від ситуації до ситуації – вічна гра “вічного емігранта” буття ...

Але такі “мандри” людини передбачають існування саме такої історії, якої немає і не може бути у світі природи; цю тезу іспанський філософ викладає у притаманній йому поетизованій формі: “Сьогоднішній тигр не більше і не менше тигр, ніж тигр, який жив за тисячу років; адже бути тигром – бути ним знову і знову, він завжди перший тигр” [3, с. 98]. Але історія людей, на переконання Хосе Ортеги-і-Гассета, обов’язково повинна мислитись як історія людяності, а також як схема її розгортання. Адже людина, на відміну від тигра, ніколи не є рівною собі, вона завжди – “інша людина”.

Саме тому в природі людини необхідно поєднані минуле і майбутнє. Хосе Ортега-і-Гассет показував, що минуле для людини завжди постає частиною її власної сутності: “Минуле знаходиться не десь

там, у своєму часі, а тут, в мені самому. Минуле – це я, це моє життя” [3, с. 102]. Така роль майбутнього впливає з визначення життя як становлення, яке передбачає, словами філософа, – “... живу присутність є кожній миттєвості того, що відбудеться потім” [1, с. 434].

Основна філософська категорія іспанського мислителя – “життя” – передбачає обов’язкове “занурення” особистого “Я” індивіда в те, чим це “Я” принципово не є, тобто у “власні обставини”, які й постають фактично єдиним більш-менш реальним життєвим світом буття людини. Адже, на переконання Хосе Ортеги-і-Гассета, – “Жити – означає виходити за межі самого себе” [1, с. 440].

Через свої “проекти” (“життєві програми”), існування яких зумовлено існуванням особистості, людина діє на обставини, впорядковуючи їх із власною особою. Тому життя людини постає єдністю драматичного динамізму між навколишнім світом (обставинами) і особистим “Я” людини.

Роздумуючи у своїх філософських працях та філософсько-публіцистичних статтях щодо місця і ролі лудологічних проявів, Хосе Ортега-і-Гассет постійно підкреслював активність суб’єкта. Так, в опозиції “Я” – “мої обставини”, суб’єкт завжди постає активною дією, але навколишній світ передбачає йому відповідну протидію. В умовах такої опозиційності суб’єкт може реалізувати себе тільки в грі: “Він [суб’єкт] неначе актор, що мусить зіграти персонажа, який є його справжнє “Я” [1, с. 440].

Весь драматизм людського існування полягає у безмежній свободі власного вибору індивіда; адже у своєму ставленні до власного “Я”; людина має можливість навіть відмовитись від його часткової або навіть повної реалізації! Але в такому випадку, коли людина не зіграє цієї своєї трагічної життєвої ролі відповідно до власної сутності, вона тільки сама себе зрадить – саме в такому випадку прожите людське життя буде сприйматись нею та навколишніми як таке, що позбавлене “справжності” [1, с. 440–441].

Таким чином, розглянувши філософську систему іспанського мислителя, можна дійти певних висновків. Увага до проблеми інтерпретації життя людини, трагічні роздуми щодо його сутності – вся ця проблематика в іспанського філософа походить від Іммануїла Канта. Поняття існування не збігається в іспанського філософа з поняттям буття людини. “Потребуюче буття” людини вимагає створення життєвих проектів – “перегрівання”. Але це означає можливість свободи (“конституїтивної нестабільності”), постійну можливість бути іншим. Життя людини постає драмою, яка постійно відбувається, а людина – обов’язковим персонажем цієї драми. Істинною реальністю є життя, яке постає єдністю суб’єкта й об’єкта, “людини та її обставин”. Постійне становлення людини на рівні мислення збігається з історією – адже справжньої “історії” немає у природних речей, вона є лише у людей. Історія постає наративом для “наративного” розуму людини.

Література:

1. Ортега-и-Гассет Х. В поисках Гете // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – Москва: Искусство, 1991. – С. 433–462.
2. Ортега-и-Гассет Х. Идея начала у Лейбница и эволюция дедуктивной теории // Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? – Москва: Наука, 1991. – С. 290–336.
3. Ортега-и-Гассет Х. История как система // Вопросы философии. – Москва, 1996. – № 6. – С. 79–103.
4. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о “Дон Кихоте” // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – Москва: Искусство, 1991. – С. 133–150.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, протокол № 6 від 23 січня 2013 року